

УДК 378.14:005:339.54

С.Г. КАЧМАРЧИК,

*старший викладач кафедри англійської філології Національного університету
біоресурсів і природокористування України (м. Київ)*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ВЧЕНИХ

Стаття присвячена розгляду культури іншомовної комунікативної компетентності як складової особистісної та професійної характеристик майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. В статті наведено результати досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених щодо проблеми іншомовної комунікативної компетентності (ІКК). Викладено різні підходи до визначення ІКК та її структурних компонентів.

Ключові слова: культура спілкування, мова, іншомовна комунікативна компетентність, професійна освіта, компетентність мовна, лінгвістична, соціокультурна, соціолінгвістична, дискурсивна, прагматична, компоненти.

Постановка проблеми. Вдала інтеграція вітчизняної економіки у світову економіку, підвищення конкурентоспроможності українських організацій і фахівців на міжнародних ринках суттєво мають залежність від рівня фахової підготовки економіко-управлінського апарату. Країна потребує керівників, які будуть мати стрижневу освітню базу, вмітимуть вправно керувати організаціями, будуть здатні небезспішно розв'язувати комплексні завдання за умов ринкової економіки та будуть спроможні конструктивно взаємодіяти з іноземними партнерами. Тому іншомовна професійна підготовка фахівців – один з ключових напрямів модернізації української вищої професійної освіти.

Однією з важливих складових моделі конкурентоспроможного фахівця з менеджменту ЗЕД є володіння декількома іноземними мовами, що дозволить йому вміло оперувати значними потоками інформації, встановлювати ділові та міжкультурні контакти та відносини. У зв'язку з цим актуальною стає потреба суспільства, ділових корпоративних громад, самих студентів в оволодінні іноземною мовою як важливим засобом здійснення ділової та міжкультурної комунікації.

Актуальність проблеми, яка досліджується, пояснюється ще й тим, що професія управлінця є однією з найпопулярніших, престижних серед сучасного юнацтва. Отже, не є несподіванкою той факт, що велика кількість освітніх навчальних закладів, як державних, так і недержавної форм власності готують студентів до майбутньої професійної діяльності управлінця. З цієї причини потрібне не лише розширення діапазону знань, умінь і навичок, необхідних при використанні іноземної мови як засобу іншомовного професійного спілкування для встановлення перших контактів, ведення ділової кореспонденції, телефонних розмов, участі в нарадах та переговорах, міжнародних конференціях, але й формування комунікативної ключової компетенції, яка буде забезпечувати конкурентоспроможність фахівця-професіонала. Проблема готовності майбутніх фахівців з економіки та менеджменту до професійного іншомовного спілкування сьогодні є об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних педагогів, філологів, психологів, лінгвістів тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Культура іншомовної комунікації, безперечно, позитивно позначається на професійному розвитку майбутніх фахівців управлінської сфери, сприяє високопродуктивному управлінню виробничими процесами, що, у відповідь, позитивно впливає на суспільну стабільність. Саме тому формування культури іншомовної комунікації майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є важливою метою вищої професійної освіти України.

Завдання розвитку професійного становлення менеджерів, їхню фахову підготовку у своїх доробках досліджували В. Авдєєв, Л. Балабанова, О. Биконя, О. Віханський, І. Герасимова, В. Данюк, Н. Замкова, О. Капітанець, О. Кириченко, О. Кузьмін, О. Мельник, Л. Парашенко, Т. Становиська, В. Устименко, Е. Уткін, М. Мескон, Ф. Хедоурі, П. Вейлл, Д. Френсіс, М. Шоу; компетентнісний підхід у сучасній освіті відобразили у працях Н. Бібік, І. Зимної, Т. Коваль, І. Козубовської, А. Коломієць, О. Овчарук, О. Пометуна, Г. Терещук, А. Хуторського та ін.

Проблему формування культури іншомовного спілкування досліджують у своїх працях вітчизняні й зарубіжні науковці І. Бім, М. Бірам, В. Бухбіндер, М. Вятютнев, Н. Гез, Е. Зеєр, Р. Мілъруд, Є. Пасов, В. Сафонова, М. Свейн, О. Тарнопольський, Д. Хаймс.

Суттєвий плідний досвід підготовки менеджерів, формування в них іншомовної комунікативної компетентності накопичили закордонні вищі навчальні освітні заклади. Дослідження навчальних програм та планів ВНЗ Великобританії, США, Німеччини дає привід визнати, що формування комунікативних вмінь і навичок є таким, яке відповідає найважливішим потребам сучасності, а дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням» у ВНЗ негуманітарного профілю вже давно перейшла зі статусу побічних предметів до базових профільних дисциплін.

Актуальність цієї проблеми визначається також у документації Ради Європи з питань проблем освіти і підготовки майбутніх фахівців. Європейське Об'єднання є вірним політиці, акцентованій на формування і розвиток вмінь і навичок вільної іншомовної комунікації в професійній діяльності майбутніх фахівців. Для переходу на сучасну парадигму формування та розвиток навичок ділового мовлення студентів факультету менеджменту, які необхідні для здійснення ефективної комунікації в професійному середовищі в сучасній педагогіці, наявні достатні методологічні та теоретичні підґрунтя.

Теоретична та практична актуальність проблематики зумовили **мету статті**, а саме: дослідити праці вітчизняних та зарубіжних науковців та їх погляди на формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом декількох останніх років фахівці прагнуть того, щоб володіння випускниками ВНЗ іноземною мовою було комунікативно достатнім. Проте стає очевидним, що з роками діючі концептуальні засади, методики викладання, способи оволодіння студентами іноземними мовами не відповідають сучасним вимогам. Необхідний перехід на іншу модель оволодіння іноземними мовами, формування готовності до іншомовної комунікації. В основу такого переходу покладено такі концептуальні положення: розробка спеціальних заходів з розвитку мотиваційної сфери особистості, спрямованої на усвідомлення необхідності володіння вміннями іншомовного спілкування, перехід до технологій, які базуються на основі комунікаційної компетенції; забезпечення навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності; розробка навчальних методик на основі функціонально-прагматичного підходу.

Відзначимо, що орієнтована на компетенції освіта формувалась в 1970-х роках в США в загальному контексті запропонованого Н. Хомським поняття «компетенція» стосовно теорії мови. Н. Хомський вперше виділив в окреме поняття лінгвістичну компетенцію (linguistic competence) і використовував його щодо теорії мови у зв'язку з дослідженням проблем генеративної (трансформаційної) граматики. Спочатку термін «компетенція» означав здатність, необхідну для здійснення мовленнєвої діяльності, переважно рідною мовою.

Відтоді у відношенні до теорії навчання мовам розпочинаються наукові дослідження різних типів мовної компетенції. Здатність бути учасником мовленнєвої діяльності етнолінгвіст Д. Хаймс назвав комунікативною компетенцією, хоча сама концепція комунікативної компетенції була сформована в працях М.М. Бахтіна. В іншомовну комунікативну компетенцію Д. Хаймс включає такі компетенції: лінгвістичну (правила мови); соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови); дискурсивну (правила побудови смислового висловлювання); стратегічну (правила підтримання контакту із співрозмовником).

У російській лінгводидактиці термін «комунікативна компетенція» був запроваджений в наукові кола М.В. Вятютневим. Він запропонував розглядати комунікативну компетенцію як вибір та реалізацію програм мовленнєвої поведінки залежно від здібності людини орудувати в тому чи іншому оточенні спілкування.

Поняття комунікативної компетенції вченими (Є.М. Бастрікова, І.Л. Бім, М.Н. Ватютнев, Д.І. Ізаренков, Н. Хомський та ін.) характеризується як творча здатність людини вживати сукупності мовних засобів (у вигляді висловлювань, дискусій), котра утворюється зі знань та готовності до їх осмисленого використання.

А тепер звернемося до трактування поняття «іншомовна комунікативна компетенція». Ось кілька визначень, які були надані вченими різних країн у різний час.

Стосовно навчання іноземним мовам рядом дослідників (З.І. Конновою, Н.С. Сахаровою, Г.Р. Хамітовою) вводиться поняття «іншомовна компетенція», під якою, так само, як і комунікативною, розуміємо два аспекти – мова зі всіма її одиницями, та мовлення як мова в дії. Культура іншомовної комунікації розглядається дослідниками як коректне володіння іноземною мовою в повсякденному житті та професійній сфері, здатність розуміти і породжувати іншомовне висловлювання відповідно до конкретної ситуації, певної цільової настанови та комунікативного наміру.

Коли йдеться про термінологічну визначеність того, що саме потрібно формувати у студентів вищих нефілологічних навчальних закладів на заняттях з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», то тут простежується значна різноплановість дефініцій, а саме: «іншомовна комунікативна компетентність», «іншомовна професійна комунікативна компетентність», «професійна іншомовна комунікативна компетентність», «професійна іншомовна компетентність», «іншомовна професійна компетентність» тощо, що не допомагає процвітанню єдиної педагогічної концепції.

Уподібнення понять «формування іншомовної комунікативної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей» та «професійна компетентність фахівця» можна спостерігати у працях А. Андрієнко, Е. Бібікової, Ю. Солоднікової, О. Кравченко та С. Склярвої, Н. Ізорія та інших. Скажімо, у своїх доробках А. Насіханова стверджує, що формування культури іншомовного спілкування є однією з цілей виховання взірця мовного індивідууму в умовах вищої освіти. Так, дається визначення поняттю іншомовної компетенції як наслідку професійної підготовки, готовності до іншомовної діяльності у різноманітних галузях, враховуючи уподобання особистості. Іншомовна компетенція є комплексним поєднанням знань, умінь та навичок, проте, як результат навчальної діяльності, вона демонструє взаємодію іншомовних знань, умінь та ціннісних орієнтацій особистості. Як процес розвитку, іншомовна компетенція є зміною станів особистості у багаторівневій освітній системі.

З точки зору Н. Ізорія, іншомовна компетентність є цілісною особистісно-професійною якістю людини з певним рівнем володіння мовної освіти, яка здійснюється у підготовленості певною мірою до вдалої, результативної та ефективної діяльності із застосуванням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної кооперації з оточуючим середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій [5, с. 5].

Ю. Солоднікова, аналізуючи іншомовну комунікативну компетентність як передумову покращання професійної підготовки фахівця соціальної роботи, запевняє, що іншомовна компетентність є складним особистісним ресурсом, що забезпечує можливість ефективної взаємопов'язаності у сфері соціальної роботи, процесі використання іноземної мови як засобу для вирішення професійних завдань соціальної роботи. При цьому Ю. Солоднікова виділяє у структурі професійної підготовки майбутнього фахівця два окремих компоненти: іншомовну комунікативну компетентність та загальну професійну компетентність [6, с. 3].

Не беручи до уваги сталу тенденцію професійного оволодіння викладанням іноземної мови у вищому немовному навчальному закладі, навчання здійснюється фактично окремо від формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Як зауважує В. Теніщева, у більшості праць дослідників, професійна іншомовна комунікативна компетенція студента виступає, перш за все, як спроможність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями гіпотетичних ситуацій іншомовного спілкування. У навчанні відтворюється переважно зовнішня, знакова подібність, а не цілісний зміст професійної діяль-

ності, пов'язаної з використанням іноземної мови. Згідно з В. Теніщеву, навчити студента іншомовного спілкування, а потім запровадити його іншомовну комунікативну компетенцію у систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти часто виявляється досить проблематичним завданням. Щоб усунути такий недолік В. Теніщева пропонує «накладання» іноземної мови на контекст професійної діяльності [7, с. 22].

Під іншомовною комунікативною компетентністю А. Андрієнко розуміє здатність майбутнього випускника вищого немовного навчального закладу діяти у режимі вторинної мовної особистості у професійно спрямованій ситуації спілкування з фахівцями з інших країн, готовність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії у полікультурному просторі в умовах міжнародної мобільності та інтеграції [1, с. 4].

Е. Бібікова визначає професійну компетентність як об'єднану якість особистості фахівця – системне явище, що охоплює знання, уміння і навички, які є професійно важливими та забезпечують ефективне виконання ним власних професійних обов'язків. Як інтегративне утворення, професійна компетентність охоплює функціональний, мотиваційний, рефлексивний та комунікативний компоненти [2, с. 7]. Згідно із загальною структурою професійної компетентності, іншомовну комунікативну компетентність Е. Бібікова розглядає як системне утворення у поєднанні мотиваційного, функціонального та рефлексивного елементів.

Для працівників управлінської сфери комунікативна компетенція входить до поняття професійної компетентності, а конкурентоспроможність цього фахівця визначається не тільки його високою кваліфікацією в професійній сфері, а й готовністю вирішувати професійні завдання в умовах іншомовної комунікації. Таким чином, комунікативна компетентність, в тому числі іншомовна, для сучасного фахівця з менеджменту ЗЕД є невід'ємним компонентом його професійного становлення.

Необхідність формування у майбутніх менеджерів ЗЕД іншомовної компетентності потребує удосконалення системи їх ділової комунікації: розробки нових методів та форм навчання, пошуку технологій організації навчального процесу, адекватних сучасним вимогам.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що останні десятиліття ознаменувалися загальною увагою до проблеми комунікативної компетенції та виділення її структурних складових. Проте проблема формування культури професійної ділової комунікації у студентів немовних вищих закладів на сьогодні залишається без вирішення. В її межах прозоро вбачаються актуальні протиріччя, зокрема між необхідністю фахівців, які здатні професійно вести діяльність на міжнародному рівні, та відсутністю цілісного, інформаційного, системного та організаційного забезпечення фахової підготовки; різнобічністю професійної підготовки й вимогою інтегрованого особистісного розвитку майбутніх фахівців у галузі менеджменту; необхідністю інтенсивної іншомовної комунікації й нестачею засобів формування культури ділового професійного іншомовного спілкування.

Проведений аналіз показав недостатню представленість дидактичного матеріалу, а перспективним напрямом наукових досліджень іншомовної професійної комунікації може стати розробка дидактичної моделі її формування у студентів вищих немовних навчальних закладів, враховуючи можливості застосування інтерактивних технологій.

Список використаних джерел

1. Андриенко А.С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А.С. Андриенко. – Ростов-на-Дону, 2007. – 26 с.
2. Бибилова Э.В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Э.В. Бибилова. – Майкоп, 2006. – 29 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

5. Изория Н.М. Формирование иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н.М. Изория. – М., 2008. – 24 с.

6. Солодникова Ю.Ю. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалистов социальной работы: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Ю.Ю. Солодникова. – Курск, 2009. – 28 с.

7. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В.Ф. Тенищева. – М., 2008. – 44 с.

References

1. Andrienko, A.S. (2007). *Razvitie inoiazыchnoi profesionalnoi komunikativnoi kompetentnosti studentov tehnikeskogo vuza* [Development of foreign language professional communicative competence of students of a technical college]. The author's abstract for a candidate's degree in pedagogic, specialty 13.00.08. Rostov-na-Donu, 26 p. (In Russian).

2. Bibikova, E. V. (2006). *Formirovanie osnov inoiazыchnoi profesionalnoi komunikativnoi kompetentnosti u buduschih ekologov* [Formation of bases of foreign language communicative competence at the future ecologists]. The author's abstract for a candidate's degree in pedagogic, specialty 13.00.08. Maikop, 29 p. (In Russian).

3. Nikolaeva, S.Ju. (Sci.ed.) (2003). *Zahal'noievropejs'ki rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia* [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment]. Ukrainian Edition. Kyiv, Lenvit Publ., 273 p. (In Ukrainian).

4. Zimniaia, I. A. (2003). *Kluचेvye kompetentnosti – novaia paradigma rezultata obrazovaniia* [Key competencies – the result of a new paradigm of education]. *Vysshee obrazovanie segodnia* [Higher education today]. No 5, p. 34-42. (In Russian).

5. Izoriia, N.M. (2008). *Formirovanie inoiazыchnoi kompetentnosti u buduschih specialistov sfery turizma v vuzakh kultury i iskustv* [Formation of foreign language competence of the future of tourism professionals in the high schools of culture and arts]. The author's abstract for a candidate's degree in pedagogic, specialty 13.00.08. Moscow, 24 p. (In Russian).

6. Solodnikova, Y.Y. (2009). *Formirovanie inoiazыchnoi komunikativnoi kompetentnosti kak uslovie sovershenstvovaniia profesionalnoi podgotovki specialistov socialnoi raboty* [Formation of foreign language communicative competence as a condition of improvement of vocational training in social work]. The author's abstract for a candidate's degree in pedagogic, specialty 13.00.08. Kursk, 28 p. (In Russian).

7. Tenischeva, V.F. (2008). *Integrativno-kontekstnaia model formirovaniia profesionalnoi kompetencii* [Integrative-context model of professional competence formation]. The author's abstract for a candidate's degree in pedagogic, specialty 13.00.01. Moscow, 44 p. (In Russian).

Статья посвящена рассмотрению культуры иноязычной коммуникативной компетентности как составляющей личностной и профессиональной характеристик будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности. В статье представлены исследования отечественных и зарубежных учёных по проблеме иноязычной коммуникативной компетентности (ИКК). Изложены различные подходы к определению ИКК и её структурных компонентов.

Ключевые слова: культура общения, язык, иноязычная коммуникативная компетентность, профессиональное образование, компетентность языковая, лингвистическая, социокультурная, социолингвистическая, дискурсивная, прагматическая, компоненты.

The article is devoted to the issue of foreign language communicative competence as an essential constituent of individual and professional features of future managers of foreign economic activity. Research of Ukrainian and foreign scholars on the issue of foreign language communicative competence has been presented in the article. Various approaches to the definition of foreign language communicative competence and its structural components have been discussed.

Key words: communication, language, foreign language communicative competence, professional education, language competence, linguistic, socio-cultural, sociolinguistic, discourse, pragmatic, components.

Одержано 28.01.2016.